

DE GROTE SYNODE
VAN
DORDRECHT
1618-1619

DE GROTE SYNODE
VAN
DORDRECHT
IN 1618-1619

Dr. H. Kaajan

OORSPRONKELIJKE UITGAVE:

DE GROOTE SYNODE VAN DORDRECHT IN 1618-1619

DOOR

DR. H. KAAJAN
V.D.M. TE ROTTERDAM

N.V. DE STANDAARD – AMSTERDAM - 1918

Deze nieuwe uitgave is taalkundig gemoderniseerd, zonder inhoudelijke aanpassingen. Citaten in oud-Nederlands zijn niet hertaald. Het Latijn is overgenomen zoals in de oorspronkelijke uitgave gedrukt. De vele voetnoten zijn gehandhaafd voor de nieuwsgierige en enthousiasteling die meer wil weten en leren.

Een overzicht met jaartallen; een bespreking van het geschil tussen remonstranten en contra-remonstranten; en een aantal beschouwende opmerkingen zijn aan dit boek toegevoegd.

Schrijver: Dr. H. Kaajan
Foto: Gerd Altmann (Pixabay)
Coverontwerp: W.J. Boot
ISBN: 9789402133387
© 2020 W.J. Boot
Alle rechten voorbehouden.

INLEIDING

De Nationale Synode van Dordrecht is onbetwist het meest belangrijke feit uit de geschiedenis van onze Gereformeerde Kerken. In zekere zin had men in Dordt een Gereformeerd Oecumenisch Concilie, aangezien uit vele landen van Europa vele uitnemende godgeleerden deze synode hebben bijgewoond en een bijzondere luister aan haar hebben gegeven. Ze droeg een heel bijzonder karakter. In de leer werden beslissingen genomen, die de Gereformeerde Kerken van alle landen aangingen en daarom werd aan de buitenlandse afgevaardigden niet alleen een adviserende, maar 'in doctrinalibus', in de leer, een keurstem verleend en menig besluit werd op hun aandringen gewijzigd of verzacht.¹

Deze synode heeft vele pennen in beweging gebracht en overal de drukpersen doen zweetten. Zelfs in het buitenland verschenen vele geschriften over de Dordtse Kerkvergadering, die echter veelal een vijandige geest ademen, dankzij de remonstranten, die, hoewel onderliggende partij, niet stil zaten, maar door het vertalen en het verspreiden van hun pamfletten, smaadschriften, spotprenten en liedjes, een sterk vooroordeel tegen haar wisten te wekken. Een volledige bibliografie van alles wat over, voor en tegen deze synode geschreven is, zou alleen reeds een boekdeel vullen.²

Op de Synode van Dordrecht ging het om de handhaving van de leer van de vrije en soevereine genade van God tegenover een hier te lande sterk opgekomen, krachtig aaneengesloten groep van semi-pelagianen. Feitelijk worstelden twee levensbeschouwingen om de voorrang. Aan de ene kant stonden de calvinisten, de confessionelen, door sommige geschiedschrijvers de "preciezen" genoemd. Aan de andere kant had men de geesteskinderen van Erasmus, Coornhert, e.a.. Zij hechtten aan de handhaving van de belijdenis geen gewicht, zagen de band aan belijdenis en catechismus het liefst opgeheven, waren tegenstanders van het leerstuk van de predestinatie en worden daarom door sommige geschiedschrijvers de "rekkelijken" genoemd.³

Daarbij kwam nog iets. De calvinisten ijverden in het voetspoor van prins Willem van Oranje voor de soevereiniteit van de kerk op haar eigen terrein. De tegenpartij zocht steun bij de overheid en had tegen haar inmenging in dingen, die van zuiver kerkelijke aard waren, geen bezwaar.

Dogmatisch ging dus de worsteling over de leer van de predestinatie, het cor ecclesiae, het hart van de kerk; *juridisch* over de vrijheid van de kerk om binnen haar eigen terrein de lijnen uit te

stippen overeenkomstig Gods Woord en de aangenomen belijdenis en catechismus.

Ongetwijfeld zal de Synode van Dordrecht in 1918/19 worden herdacht. In 1819 was het alleen ds. Nicolaes Schotsman, die het aandurfde “een eerezuil ter gedachtenis van de te Dordrecht gehoudene Nationale Synode op te regten.” Toen stak een storm van verontwaardiging op en de moedige predikant werd met smaad en hoon overladen. Die storm is weer geluwd en de handelingen van de veel verguisde kerkvergadering hebben sindsdien niet slechts meer bekendheid, maar ook meer waardering gevonden.⁴

Het doel van deze historische bijdrage is om een kort overzicht te geven van de Dordtse Synode van 1618/19 en van wat aan haar voorafging, terwijl haar *internationaal* karakter ook zal worden belicht.

Op één ding wijzen we nog. Er is een tijd geweest, dat men alle “gommaristen” en “arminianen” neerlegde op het procrustesbed van de verdraagzaamheid. Aan dat spel doen wij niet mee. Omdat de “furious” Gomarus, een man met een driftig temperament, “belgsiek” van aard was,⁵ staat hij zeker niet minder hoog dan de “zachtmoedige” Arminius, die steeds een slag om de arm hield, openlijke strijd zoveel mogelijk meed, als hoogleraar dekking zocht achter de muur van de academische soevereiniteit, maar op zijn privaat colleges de gereformeerde leer “blameerde en bij zijne discipelen suspect maakte”. Trouwens we hebben te doen met mannen, die streden borst tegen borst, oog in oog, op leven en dood. Deze stoere mannen met grote deugden, maar ook met grote gebreken, late men daarom in de omlijsting van hun veelbewogen tijd en men retouchere hun beeld niet. Hier geldt het fijngevoelde woord van Prof. I. van Dijk: “Het is niet raadzaam te twisten met de nagedachtenis van grote mannen. Dat angstig berekenen of er van hun grootheid niet wat af kan, werpt enkel een treurig licht op onze kleinheid; zij blijven in majestueuze kalmte op hun voetstuk staan, terwijl wij in de laagte bezig zijn met het weven van de zweetdoek der vergetelheid voor ons zelf.”⁶

INHOUD

INLEIDING	5
1 DE VOORGESCHIEDENIS	9
1.1 DE STRIJD TUSSEN ARMINIUS EN GOMARUS	9
1.2 DE STRIJD TUSSEN TWEE PARTIJEN IN DE KERK	11
1.3 OVERHEIDSBEMOEIÏNG EN SCHEURING VAN DE KERK	13
1.4 DE GENERALE SYNODE VOORBEREID	13
2 SAMENTELLING EN WERKWIJZE	16
2.1 DE BUITENLANDSE AFGEVAARDIGDEN	16
2.2 DE BINNENLANDSE AFGEVAARDIGDEN	50
2.3 REIS, AANKOMST EN VERBLIJF VAN DE AFGEVAARDIGDEN	60
2.4 HET VOORBEREIDEND CONVENT	65
2.5 DE OPENING VAN DE SYNODE	66
2.6 VERKIEZING VAN HET MODERAMEN	68
2.7 DE CONSTITUERING VAN DE SYNODE	70
2.8 DE WERKWIJZE VAN DE SYNODE	71
3 DE SYNODE IN AFWACHTING	75
3.1 DE CITATIE VAN DE REMONSTRANTEN	75
3.2 EEN AVONDZITTING. DE GRAVAMINA INGELEVERD	80
3.3 ENIGE GRAVAMINA BEHANDELD	82
4 DE STRIJD GEOPEND	98
4.1 DE REMONSTRANTEN VERSCHENEN	98
4.2 TWEEËRLEI VERZOEK	100
4.3 EEN REDE VAN EPISCOPIUS	103
4.4 BRUTAAL BEDROG OF AFSCHUWELIJK MISVERSTAND	108
4.5 DE EED	112
4.6 RECHTERS OF GEDAAGDEN?	113
4.7 DE REMONSTRANTEN EN DE BUITENLANDERS	117
5 HET GEZAG VAN DE SYNODE BETWIST	119
5.1 EEN TWEEDE REDE VAN DE REMONSTRANTEN	119
5.2 DE DISCUSSIE OVER DEZE ZAAK	120
5.3 EEN PLECHTIG PROTEST	124
5.4 HET PROTEST VAN DE HAND GEWEZEN	127
6 DE STRIJD OVER LEER EN ORDE	132
6.1 DE TAKTIEK VAN DE REMONSTRANTEN	132
6.2 DE STRIJD OVER DE VIJF ARTIKELEN GEOPEND	133
6.3 DE OPMERKINGEN OP BELIJDENIS EN CATECHISMUS	136

6.4 DE BEDENKINGEN OP DE BELIJDENIS INGELEVERD	139
6.5 DE BEDENKINGEN OP DE CATECHISMUS INGEDIEND	142
6.6 DE BETEKENIS VAN DE CITATIEBRIEVEN	143
6.7 EERST DE VERWERPING OF DE VERKIEZING?	143
6.8 VRIJ DISPUUT GEËIST	146
6.9 EEN ZITTING IN COMITÉ - GENERAAL	151
6.10 TOENADERING GEZOCHT EN MISLUKT	152
6.11 DE ONDERVRAGING DOOR BOGERMAN	154
6.12 DE HEENZENDING VAN DE REMONSTRANTEN	157
7 INTENSIEVE ARBEID VAN DE SYNODE	162
7.1 DE VERDERE HOUDING VAN DE REMONSTRANTEN	162
7.2 EXAMINATIE VAN DE VIJF ARTIKELEN	163
7.3 DE LEERREGELS ONTWORPEN	164
7.4 REVISIE VAN DE BELIJDENISSCHRIFTEN	165
7.5 HET VONNIS OVER DE REMONSTRANTEN	166
7.6 DE LEERREGELS PLECHTIG AFGEKONDIGD	167
7.7 HET VERTREK VAN DE BUITENLANDERS	168
7.8 DE SYNODE ZUIVER - NATIONAAL	169
7.9 NOG EENS DE REMONSTRANTEN	170
7.10 CONCLUSIE	171
GEBRUIKTE BRONNEN - LITERATUUR	175
JAARTALLEN	177
REMONSTRANTEN EN CONTRA-REMONSTRANTEN	179
OPMERKINGEN	183
PAGINERING EERSTE EN NIEUWE UITGAVE	186
AANTEKENINGEN	188

1 DE VOORGESCHIEDENIS

1.1 DE STRIJD TUSSEN ARMINIUS EN GOMARUS

Arminius

Jacob Hermans (Arminius) werd op 10 oktober 1560 te Oudewater geboren als zoon van Herman Jacobsz, een messenmaker, en Engelina Jacobs. Veel had hij voor zijn eerste vorming te danken aan de priester Theodorus Aemilius, die het “vaderloze weeskind in de gronden der ware Godsalicheyt ende religie” onderwees en aan Rudolf Snellius, met wie hij naar Hessen ging. Deze beide mannen waren geen calvinisten en de kiemen, door hen in de jeugdige Arminius gelegd, zijn later tot ontwikkeling gekomen. In het jaar 1576 werd hij als twaalfde student aan de pas opgerichte academie te Leiden ingeschreven. Hier was hij bij hoogleraren en studenten zeer gezien. Nog vóór 1582 trok hij, op kosten van het Amsterdamse kramersgilde, naar Genève, waar hij de lessen volgde van Beza, die juist bezig was met de verklaring van de brief aan de Romeinen. Hier maakte hij kennis met Wtenbogaert en met enige aanzienlijke studenten uit onze gewesten.

Op hun verzoek gaf Arminius hun les in de wijsbegeerte van Pièrre de la Ramée (1515-1572), die bekend is door zijn krachtig verzet tegen de filosofie van Aristoteles. Dit lekte uit, gaf aanleiding tot ongenoegen en Arminius vertrok naar Bazel. Na enige tijd keerde hij echter naar Genève terug. Uit die tijd hebben wij nog een “Témoignage donné par la Compagnie des Pasteurs en faveur d'Arminius”, geschreven door Beza, waarin zijn doorzicht en onderscheidingsvermogen geroemd werden. In Amsterdam waren de burgemeesters een beetje ongerust geworden over hun pupil. Zij waren bang dat hij hoogmoedig en stijfhoofdig was. Ware dit zo, dan zagen ze liever dat zijn scherpzinnigheid niet die rijpheid kreeg, die gevaarlijk zou kunnen worden voor de kerken.

In 1587 kwam hij, na een reis door Italië, te Amsterdam en werd in oktober van hetzelfde jaar door de classis van Amsterdam tot proponent bevorderd. Hier trad hij nu en dan 's avonds in een weekbeurt op, waarin hij echter door sommige uitdrukkingen aanstoot gaf. Toch werd de voedsterling van het kramersgilde door de kerk van Amsterdam als dienaar des Woords beroepen (1588). In het begin ging alles naar wens.

Een man met zulke uitzonderlijke gaven moest opgang maken. Helaas, er kwamen klachten over zijn prediking. Hij behandelde de brief aan de Romeinen voor de gemeente, maar al snel was heel het

gereformeerde volk in opschudding over zijn uitleg. Ook collega Plancius, een Vlaming, trad tegen hem op. Arminius wist echter de opkomende storm nog te bezweren.⁷ In deze tijd had hij op een bruiloft (!) te Leiden met de hoogleraar Franciscus Junius, die uit een Frans adellijk geslacht kwam, een diepgaand gesprek over de leer van de predestinatie, een discussie, die schriftelijk werd voortgezet.⁸

In 1603 kwam zijn benoeming tot hoogleraar aan Leidens hogeschool. Deze benoeming, reeds gevreesd door Junius en door Gomarus tegengewerkt, was zeker een grote fout. Arminius wist dat hij bezwaren had tegen de gereformeerde leer, in belijdenis en catechismus beleden. Ook Wtenbogaert, die zich sterk voor de benoeming ingezet had, kende Arminius' onrechtzinnigheid. Voor Wtenbogaert had Arminius geen geheimen.⁹ De strijd moest dus komen. In Amsterdam stond men met tegenzin zijn vertrek toe, omdat men vreesde, dat zijn "dertel verstand" op de academie de hele kerk zou besmetten. Na enige onderhandelingen moest men echter berusten.¹⁰

Gomarus

François Goemaere,¹¹ de zoon van François Goemaere en Johanna Moermans, werd 30 januari 1563 te Brugge geboren. Reeds als knaap moest hij met zijn hervormd-gezinde ouders uitwijken naar Duitsland, waar hij drie jaar studeerde aan het beroemde gymnasium van Jean Sturm te Straatsburg. Hier hoorde hij met de diepste eerbied spreken over de reformator van Genève. Van Straatsburg ging hij naar Neustadt en volgde daar de colleges van de uit Heidelberg verbannen gereformeerde hoogleraren. Naar Engeland vertrokken, hoorde hij daar Rainoldus te Oxford en Whitaker te Cambridge. Na twee jaar keerde hij terug en voltooide zijn studies aan de hogeschool te Heidelberg onder Zanchius, Ursinus en Tossanus. In 1587 werd hij dienaar des Woords te Frankfort a/M. en werd hij in 1594 op aanbeveling van de hoogleraar Junius tot professor aan de academie te Leiden benoemd. Als doctor in de theologie in Leiden aangekomen, bevestigde hij de goede naam, die van hem was uitgegaan. Ook mannen als Hugo Grotius en Gerard Vossius spraken steeds over hem met grote achting.¹² Inderdaad was hij een uitnemend godgeleerde. Het is waar, zijn houding tegenover Arminius is vaak gelaakt, zijn onstuimige Vlaamse aard menigmaal misprezen, toch moesten de remonstranten in 1623 erkennen, dat Gomarus niet eens de voorbarigste was geweest om zich tegen Arminius te kanten; kerkelijke leiders hadden hem voortdurend aangezet zijn collega niet met rust te laten en de wacht te betrekken bij het beginsel.¹³

De strijd ontbrand

Reeds Junius had op zijn sterfbed (1602) Gomarus voor Arminius gewaarschuwd. Gomarus' positie zou door zijn komst verre van aangenaam worden. Wel promoveerde Arminius, onder Gomarus als promotor, tot doctor in de theologie, wel wist hij in een samenkomst met Gomarus (in tegenwoordigheid van kerkelijke deputaten en curatoren van de academie) deze tevreden te stellen, wel had hij vóór zijn vertrek uit Amsterdam beloofd "noch op de Predikstoel noch oock in de Academie" zijn afwijkende gevoelens te openbaren, maar al snel lekte uit, dat hij op zijn private colleges zijn woord schond. Bij de kerkelijke examens bleek ook, wat de vrucht van Arminius' onderwijs was. Toen hij dan ook in 1604 liet disputeren over de predestinatie, gespte eveneens Gomarus het zwaard aan de heup en slingerde hem in het publiek zijn theses in het gezicht. Het is waar, in 1606 konden de curatoren aan de verontruste kerken meedelen, dat volgens eigen verklaring van de hoogleraren, Gomarus inbegrepen, geen geschillen in het fundament van de leer bestonden; overtuigd was men niet.¹⁴ Men vertrouwde de "schalckheyt" van Jacobus niet.¹⁵

In 1608 stonden beide mannen voor de Hoge Raad.¹⁶ Eerst werd getwist over de wijze van procederen. Arminius wees op Gomarus als zijn aanklager. Gomarus vond het ongehoord kerkelijke zaken voor een politiek college te behandelen. Hij zou graag op een wettige synode bewijzen dat de leerstellingen van Arminius met Gods Woord, de belijdenis en de catechismus in strijd waren. Door Arminius geprest, beschuldigde Gomarus hem eindelijk ervan, dat hij in de leer van de rechtvaardigmaking on-gereformeerd geleerd had. Nu keerde Arminius zich tegen "het hooghe gevoelen" van de supralapsariër Gomarus. Arminius werd echter vrijgesproken en vóór de kerk zich opnieuw in deze zaak kon mengen, was hij, na een smartelijk lijden, aan de tering gestorven, midden in de strijd (1609).

1.2 DE STRIJD TUSSEN TWEE PARTIJEN IN DE KERK

Wie gedacht had, dat met Arminius' sterven het geschil zou doodbloeden, zag zich jammerlijk bedrogen. Een brede kring van leerlingen en vereerders propageerden reeds zijn gevoelens (voorzichtig-Pelagiaans getint) in de kerken.

Bij de keuze van zijn opvolger hadden bovendien de curatoren eens voor goed de predikanten willen afleren zich met de benoeming van de hoogleraren in te laten. In plaats van Arminius werd Vorstius aangesteld, professor te Steinfort, die onder zware verdenking stond sociniaanse ketterijen aan te hangen. Een kreet van verontwaardiging

steeg nu uit de kerkelijke wereld op. Nu, voor een klein geruchtje was men in Leiden niet bevreesd. Juist wilde men al het “getier” schouderophalend laten voorbijgaan, toen plotseling Jacobus I, de koning van Engeland, zich in de strijd mengde. Deze Jacobus, hoewel een groot vereerder van zijn bisschoppelijke kerk (“no Bishop, no King!” was zijn gezegde), was in de leer vrij zuiver gereformeerd.¹⁷ Daarbij kwam dat hij een echt theoloogant was en zich beschouwde als een koning, “whom God hath made the sole protector of his religion”.¹⁸

Jacobus nam de zaak zeer ernstig op en toen hij dreigde zijn gezant terug te zullen roepen, indien de aanstelling doorging, gaven de Staten toe en werd Vorstius ontslagen. Gomarus had intussen zijn hoogleraarschap uitgeruild voor de bediening des Woords in de kerk te Middelburg; later zou hij naar Saumur in Frankrijk gaan om daar het professoraat te aanvaarden.¹⁹ Curatoren benoemden nu Johannes Polyander (een vredelievend Calvinist) en Simon Episcopus, die reeds als student “suspect in de leere was, omdat hij Arminij discipel, iae soogkint geweest hadde” (1612).²⁰

In de kerken laaide de twist al hoger op. Zelfs kwam het tot twee partijen. Hiervan droegen de arminianen de schuld. *Zij* weken af van de aangenomen en beleden leer van de kerk (hun gevoelen was niet een intra-confessioneel geschil) en *zij* vormden het eerst een eigen fractie onder leiding van de nu sterk op de voorgrond tredende hofprediker Wtenbogaert. In 1610 hadden de arminianen in Gouda een geheime samenkomst, waar een “Remonstrantie” werd opgesteld. Dit stuk werd bij de Staten van Holland ingediend. Vandaar de naam *remonstranten*. Vooral de Vijf Artikelen over de leer trokken in deze Remonstrantie de aandacht. In 1611 volgde de “Contra-Remonstrantie”, het tegenbetoog, van de kant van de gommaristen. Vandaar hun naam *contra-remonstranten*. Pogingen tot bemiddeling (de conferenties te 's-Gravenhage in 1611 en te Delft in 1613) bleven vruchteloos. Op het verzoek tot het bijeenroepen van een generale synode werd door de Staten nu geen acht meer geslagen. Zelfs het houden van particuliere synoden bleef sinds 1608 in Holland door de Staten streng verboden. Zelf grepen deze nu in, door het bekende edict van tolerantie, de “resolutie tot de vrede der Kercken” (1614) uit te vaardigen, waardoor feitelijk leervrijheid in de kerken werd ingevoerd. Geen wonder dat de contra-remonstranten bleven roepen om een generale synode.

1.3 OVERHEIDSBEMOEIING EN SCHEURING VAN DE KERK

Resultaat van de overheidsinmenging werd nu scheuring van de kerk. Overal ontstonden “dolerende kerken”, zo geheten, omdat zij bij de overheid klaagden dat haar haar wettige positie ontnomen was. In de classis van Alkmaar begon de scheuring; zij splitste zich in een binnenclassis (die van de remonstranten) en in een buitenclassis (die van de contra-remonstranten). In vele steden in Holland werden de trouwe predikanten afgezet; in Rotterdam Geselius.²¹ Het volk noemde de dolerenden “slijkgeuzen”. In de stad Utrecht werd alles remonstrants. In Gelderland kwam men tot accommodatie. In Overijssel was Kampen een “broeinest” van de remonstranten, met Deventer.²²

Maar al hadden de remonstranten, door de hulp van Staten en vroedschappen in Holland gezegevierd, de contra-remonstranten kwamen tot een krachtig verzet. Amsterdam met zijn calvinistische predikanten Plancius en Trigland bood kordate tegenstand en bleef als “synodale kerk” aandringen op een generale synode.²³ Ook in het buitenland werd de felle strijd met grote aandacht gevolgd. Uit Genève kwamen brieven van academie en kerk met welgemeend advies.²⁴ De keurvorst van de Paltz (een schoonzoon van koning Jacobus I) bood aan een of meer theologen te zenden ter oplossing of bijlegging van de twist.²⁵ Ook Jacobus I zag dat “Low Countries” verscheurd en verdeeld waren en begon bij monde van zijn ambassadeur Sir Dudley Carleton aan te dringen op het bijeenroepen van een generale synode.²⁶

Maar nu kwam eensklaps voor de benarde calvinisten ongedachte hulp. Prins Maurits, door de moedige stadhouder van Friesland, Willem Lodewijk, aangemoedigd, koos openlijk de partij van de “slijkgeuzen” (juli 1617). Toen werden de borden verhangen.

1.4 DE GENERALE SYNODE VOORBEREID

Geen wonder dat meer en meer gevreesd werd, dat het verlangen naar het beleggen van een synode zou moeten worden ingewilligd. Toch liep het nog niet zo vlot. Bij weigering van Holland, zouden de goedgezinde Staten het bijeenroepen van de synode eenvoudig moeten doorzetten. Al spoedig bleek (1617), dat het in de Staten-Generaal vier tegen drie zou staan, dus wel een meerderheid, maar niet de vereiste. Holland bleef voor alle overreding doof. Het meende, dat het “decideren” van de leergeschillen behoorde te geschieden door een overeenstemming van alle kerken, die voor leden van één lichaam worden gehouden, dus op een oecumenisch concilie.²⁷ In augustus

1617 werd echter door de Staten van Zeeland besloten de zaak met meerderheid van stemmen door te zetten. Op 29 september 1617 werd dan ook in de Staten-Generaal het besluit genomen om een generale synode samen te roepen. Wel tekenden de weerspannige Staten (Holland, Utrecht en Overijsel) protest aan, maar reeds werd op 12 oktober een voorstel over het houden van een generale synode door een commissie bij de Generale Staten ingediend.²⁸

Als vergaderplaats werden genoemd Dordrecht, 's-Gravenhage en Utrecht. Koning Jacobus verklaarde zich tegen Utrecht “as a town, which hath been always given to sedition and mutiny.”²⁹ Ook werd voorgesteld Z.M. van Groot-Brittannië, de Gereformeerde Kerken van Frankrijk, de keurvorst van de Paltz, de landgraaf van Hessen en de gereformeerde steden van Zwitserland uit te nodigen om drie of vier theologen af te vaardigen tot assistentie van de synode. Vooral dit laatste lachte Jacobus toe. Reeds vroeger had hij voorgesteld te zullen zenden “grave and learned persons to assist at that synod”, maar de gezant Dudley Carleton werd uit Londen meegedeeld, dat het beter was, dat zulke mensen werden *uitgenodigd* “than that they should be sent by his majesty's voluntary accord.”³⁰

Ook werd nog in beraad genomen, of men bovengemeld verzoek ook tot de kerken van Oost-Friesland en van Bremen zou richten.

Voorgesteld werd dat alleen Gods Woord, niet enig ander geschrift, als richtsnoer te nemen, een bepaling, die Jacobus met zorg vervulde. Beriepen alle kettters zich niet steeds op het Woord van God? Daarom moest men zich in dubieuze zaken conformeren aan “the general consent of the ancient church and councils, and approved doctors thereof, before the time of the church's defection to popery.”³¹

De tijd van de samenroeping van de synode werd beraamd rond 1 mei 1618. Op 11 mei werd het voorstel, onder protest van de drie provincies, vastgesteld. Op voorstel van Gelderland werd *Dordrecht* gekozen als vergaderplaats. Dordt was de oudste van de Hollandse steden en stemde in de Staten van Holland het eerst. Dordrecht was in die dagen een eiland, lag bijzonder veilig en had een contra-remonstrantse bevolking en calvinistische predikanten.

De datum werd echter al spoedig van 1 mei naar 1 november 1618 verschoven. Maar de afwijkende Staten bleven halsstarrig weigeren en verleenden geen toestemming. Ook het verschijnen van de Engelse gezant in de Staten van Holland, die openlijk in naam van zijn koning op het houden van de generale synode kwam aandringen, had het verzet niet gebroken.³² Oldenbarnevelt, Hollands raadpensionaris, wist van geen toegeven. Wat nu? De prins zat niet stil. Hij reisde met Willem Lodewijk, “uz Heit”, Holland door om de weifelende steden

over te halen. Gelderland werd unaniem vóór de generale synode gemaakt. Ook Overijssel werd overgehaald. Nog bleef Holland weigeren. Dit liep aan de ene kant uit op het aanstellen van de “waardgelders”, aan de andere kant leidde het bij prins Maurits tot de bekende “coup d'état”. En als dan Oldenbarnevelt c.s. gevangen zijn genomen en de vroedschappen in Utrecht en Holland omgezet, geven ten slotte ook de Staten van deze provincies volledig consent.

Ondertussen was Johannes Bogerman, predikant te Leeuwarden en vriend van graaf Willem Lodewijk, aan de kerk van 's-Gravenhage geleend, vooral om als geestelijk adviseur aan prins Maurits te worden toegevoegd.³³

De uitnodigingsbrieven naar vorsten en steden, naar staten en kerken waren intussen verzonden. Toch zou het nog 13 november 1618 worden, voordat de grote Synode te Dordrecht op plechtige wijze werd geopend.

2 SAMENTELLING EN WERKWIJZE

2.1 DE BUITENLANDSE AFGEVAARDIGDEN

A. De Engelsen

Koning Jacobus, die reeds beloofd had mannen te zullen sturen “of judgment and moderation, void of malice or factious passion”,³⁴ zou woord houden. Als summus episcopus deputeerde hij voorlopig vier theologen, echter allen behorende tot de “Episcopal Church”.

De voornaamste van het illustere gezelschap, dat op een schip van onze Admiraliteit de reis naar Nederland maken zou,³⁵ was *George Carleton* (1559-1628), de bisschop van Llandaff, een Lord en bloedverwant van Sir Dudley Carleton, de Engelse gezant te 's-Gravenhage. Hij had te Oxford gestudeerd en in 1579 zijn M.A. (master of arts) gehaald. Hier verwierf hij de naam, dat hij een goed dichter en spreker was en bijzonder thuis in de Patres. In 1618 was hij bisschop geworden van Llandaff. Hij was in de belijdenis beslist gereformeerd (“a bitter enemy to the papists and a severe Calvinist”).³⁶ Op de Dordtse Synode nam hij een bevoorrechte positie in, al waren onze vaders wars van elk episcopaal systeem. Hij genoot het hoogste presentiegeld; voor zich alleen 18 gulden per dag, een in die dagen aanzienlijke som.³⁷ De toespraken werden gewoonlijk niet alleen tot de kerkelijke preses, maar ook tot hem gericht.³⁸ Vaak zag men Bogerman met hem overleggen. Feitelijk was hij de voorzitter van de buitenlandse godgeleerden.³⁹ Soms speelde hem zelfs de zucht om de hegemonie in handen te hebben parten. Zo zou hij later de hoogleraar Gomarus openlijk bestraffen, maar deze liet zich door de statige man met zijn hoog-kerkelijke titel niet overbluffen. “Eerwaarde heer Bisschop”, zo klonk het eensklaps uit de professorale hoek, “hier op de synode moet gehandeld worden niet met gezag, maar met verstand”, in andere woorden: ik zwicht niet voor uw titel, maar slechts voor argumenten.⁴⁰

Eens maakte de bisschop beslist misbruik van zijn bevoorrechte positie, toen hij een van te voren beraamde publieke aanval deed op de presbyterale vorm van onze kerkregering en een uitbundige lofrede hield op het bisschoppelijk stelsel. De synode gaf misschien het beste antwoord dat ze geven kon, ze bewaarde een veelbetekenend stilzwijgen, dat echter door de Engelsen verkeerd werd uitgelegd. In particulier gesprek verklaarde Carleton nog dat de oorzaak van al de remonstrantse troebelen hierin schulde, dat wij geen bisschoppen hadden, die de woelige geesten, die met nieuwigheden kwamen aandragen, konden intomen. Dit optreden was beslist

ongepast en als een Engels schrijver vertelt: “His proposition was ineffectual, but his courage and ability won the admiration of his opposition”,⁴¹ dan mag het eerste waar zijn, bewondering heeft dit optreden niet gevonden, wel verholen ergernis.⁴²

Op de benoeming van Bogerman tot kerkelijke preses zonder medewerking van de buitenlandse afgevaardigden, maakte Carleton geen aanmerking.⁴³ Anders werd het, toen Bogerman de redactie van de Leerregels op zich nam. Dat kon onze bisschop niet zetten. Het was beneden de waardigheid van de leden van de synode, dat de preses Leerregels formuleerde en de anderen, “*especially a Bishop*”, hem zouden moeten volgen. Er ontstond zelfs een heftig dispuut tussen de Engelsen en één van de Nederlandse hoogleraren over deze zaak. Bogerman zelf deed nu het voorstel, mee uit naam van de Politieke Commissarissen (namens de Staten-Generaal op de synode aanwezig), de opstelling van de Leerregels op te dragen aan een commissie, uit de buiten- en binnenlandse leden gekozen. Dit voorstel werd aangenomen en toen ook de Lord-Bisschop in deze commissie zitting verkreeg, luwde de storm.⁴⁴

Een ander theoloog, door koning Jacobus naar de synode gezonden, was de geleerde *dr. Joseph Hall*, de deken van Wigorn (1574-1657), later met de bisschoppelijke waardigheid bekleed.⁴⁵ In Dordt zou hij in Bogerman een oude academiëvriend ontmoeten; samen hadden ze aan de Universiteit te Cambridge college gelopen bij de uitstekende calvinist William Perkins. Vele jaren later zal Hall nog aan Bogerman schrijven: “Dikwijls en met genoeg herinner ik mij de vroegere vriendschap, die er te Cambridge, toen wij nog jongelingen waren en onze eerste vlasbaard nauwelijks van de kin misten, tussen ons bestond, de vriendschap, die de beroemde synode (waarvan u met zoveel eer het voorzitterschap bekleedde) daarna bevorderde, vermeerderde en volmaakte.”⁴⁶ Hij was de eerste buitenlander, die (feitelijk had bisschop Carleton het moeten doen) een stichtelijke oratie tot de synode richtte. Ze werd zeer geprezen en de Zwitsers hadden ongetwijfeld genoten; immers zij noemden haar “ein schöne und sehr zierliche lateinische Predig.”⁴⁷ Scherp en geestig was ze in elk geval wel. Hij sprak over de woorden: “Weest niet al te rechtvaardig” (dit vooral aan het adres van de Politieke Commissarissen), “noch al te wijs” (dit speciaal aan het adres van de al te scholastieke theologen). “Er is”, zo riep hij uit, “tweeërlei theologie: een schoolse en een voor het volk (popularis); de laatste vormt een christen, de eerste een redetwister”. “Wat nut heeft het”, zo ging hij verder, “dat iedere zakkendrager en schipper van de verborgenste

oorzaak van de predestinatie vermetel durft disputeren!”⁴⁸ Al sprekende liep hij zó warm, dat hij nog even zijn mond voorbijpraatte door iets uit zijn geheime instructie te verklappen.⁴⁹

Dat hij later door zijn vorst tot het bisschopsambt werd verheven, was geen wonder. Noemde hij koning Jacobus niet ten aanhoren van de hele synode, “onder alle vorsten, naast Salomo, de *wijste*”?⁵⁰

De synode zal echter van de geleerde Hall weinig nut meer hebben, daar hij al heel spoedig ziek wordt. De lucht te Dordt is hem te vochtig en te zwaar. Ook ten huize van de Engelse gezant, waar hij liefderijk verpleegd wordt, treedt volkomen herstel niet in. Al gauw keert hij dan ook, met toestemming van zijn koning, naar Engeland terug. Op de doorreis naar zijn “sweet home” verblijft hij nog even te Dordt en neemt daar in een haast al te bloemrijk schrijven afscheid van de synode. “Nooit zal hij deze kerkvergadering vergeten, immers daar is onder de hemel geen plaats, de hemel zo gelijk, als deze en waar hij liever zijn tabernakelen zou willen opslaan”, zo schrijft hij. En dan durft men nog lasteren, dat heel zijn ziekte slechts een voorwendsel was om de synode vaarwel te kunnen zeggen!⁵¹ Ook over zijn ziekte schrijft hij aan de synode: “Mijn koning heeft met zijn ellendige, nederige dienaar (famulus) deernis gehad en ontbiedt mij weer naar huis, daar hij wel begreep, dat mijn as en doodkist u niet tot nut kunnen zijn.” Nauwelijks is de zitting, waarin de preses een vurig gebed voor Halls gezondheid en voorspoedige reis had opgezonden, gesloten, of de preses met assessoren en de secretaris van de Politieke Commissarissen spoeden zich naar de zieke broeder, nemen uit naam van de hele synode op de hartelijkste wijze van hem afscheid, terwijl de heer secretaris hem nog een klein geschenk aanbiedt.⁵² In Engeland teruggekeerd, kan hij al meteen een goed werk verrichten. Toen Bogerman in zijn bekende rede de remonstranten uit de vergaderzaal had weggezonden, werden allerlei lelijke geruchten over deze wegzending verspreid. Ook Jacobus had er van gehoord. “Ik heb uw goede naam, mij altijd dierbaar en beminnelijk, verdedigd”, zo schrijft de vriendelijke Hall aan Bogerman, “ik heb de koning overvloedig tevreden gesteld.”⁵³ Later zal Hall van de synode blijven spreken als “an honourable, grave and reverend meeting”.⁵⁴

De derde afgevaardigde, namens de “aller doorluchtigste” Jacobus op de synode aanwezig, is een hoogleraar, *dr. John Davenant* (1576-1641). Hij zal zich in Dordt wel thuis voelen, immers zijn vader is “a wealthy merchant”. Hij is een geboren Londenaar, maar niet Mercurius, maar Minerva zal hem boeien. In 1609 tot doctor gepromoveerd, werd hij al spoedig professor aan het “Lady Margaret

College" te Cambridge. Hier hield hij hooggeprezen "praelections" over de brief aan de Colossenzen, zodat zijn faam zelfs tot Jacobus doordrong. Vandaar, dat de keus van de koning op hem viel. Jacobus zal hem na de synode zelfs nog tot bisschop benoemen (1621).⁵⁵

Op de Dordtse Synode is Davenant een man uit één stuk. Als hij en zijn collega dr. Ward universalistische neigingen hebben en Davenant over de kwestie, of Christus voor allen of alleen voor de uitverkorenen gestorven is, zelfs stellingen heeft geponeerd, verzoekt de bisschop hem "to change some things", maar dan stuift hij op en zegt: "I would rather have my right hand cut off, then recall or alter any thing."⁵⁶

In Engeland zal hij later nog moeite krijgen over de predestinatieleer. Karel I heeft in 1628 verboden over deze leer te spreken en als Davenant haar in een preek toch even aanroert, wordt hij in een heftige rede door de aartsbisschop van York voor het hof aangeklaagd. Later is hij echter al te onderworpen. Dan haalt hij de avondmaalsdis uit het midden van de kerk en plaatst hem "altarwise".⁵⁷

De vierde theoloog namens Englands koning ter synode is *dr. Samuel Ward*. Hij is geboren "in the county of Durham" en komt uit een zeer goede familie. Hij was een van de vertalers van de beroemde "Authorised Version", op initiatief alweer van koning Jacobus in 1607 begonnen en in 1611 gedrukt.⁵⁸ Aan deze vertaling hadden 45 geleerden hun krachten en gaven gewijd en Ward had hoofdzakelijk aan de Apocriefen gewerkt. Toen op de Dordtse Synode de Bijbelvertaling aan de orde kwam, was het dus juist een kolfje naar zijn hand. Met verontwaardiging heeft hij misschien wel Gomarus en Diodati (hoogleraar te Genève) over de Apocriefen horen spreken, die eenvoudig heel die rommel uit de Bijbel wilden verwijderen. Gelukkig voor hem, dat de synode meer gematigd is.⁵⁹

Ward was een hoog-kerkelijk man, maar ging door voor beslist calvinistisch. Met heel zijn hart hing hij aan zijn episcopale kerk, maar voor romaniserende denkbeelden en inkruipsels is hij bevreesd. Perkins had hem dan ook de uitgave toevertrouwd van zijn traktaat over het "*Verzonnen Katholicisme van het Roomsche geloof*." In 1610 tot doctor gepromoveerd, werd Ward in 1615 archi-diaken van Taunton. Hij was een man van hoog karakter en grote gaven. Episcopiüs zal later verklaren, dat hij het geleerdste lid van de hele synode is. Nu, in 1623 wordt hij nog professor te Cambridge.⁶⁰

Op de synode is hij het met collega Davenant eens inzake het universalistisch karakter van Christus' dood, zodat hij op dat punt niet zo heel ver van de remonstranten afstond.⁶¹ Hij zal het dan ook lelijk aan de stok krijgen met professor Scultetus uit Heidelberg, die vast

gelooft, dat de genade particulier is. Er zullen zelfs harde woorden vallen ⁶² en Sir Dudley Carleton zal door een zaakgelastigde van de Paltz Scultetus laten weten, dat hij een toontje lager moet zingen (Niet tevergeefs was de keurvorst een schoonzoon van koning Jacobus).⁶³

In de leer van de predestinatie is hij echter overigens zo calvinistisch mogelijk. Ten diepste betreurde hij later de aanwas van het arminianisme in Engeland en de toenemende invloed van bisschop Laud. Van ritualistische smetten bleef hij vrij. Toch miste hij de moed de koning ontrouw te worden en de kant van de "Presbyterians" te kiezen.⁶⁴ Hommius (een van de scribae) zal op de synode een warme vriendschap met hem sluiten en zelfs in 1634 staan beiden nog met elkaar in briefwisseling.⁶⁵

Ward overleed op 7 september van het jaar 1643. Hij was "a central figure" in de wetenschappelijke wereld van zijn tijd.⁶⁶

In de plaats van dr. Hall werd door koning Jacobus *dr. Thomas Goad* gedelegeerd. Goad, te Cambridge geboren (1576), had zijn opleiding in zijn vaderstad en te Eton genoten en stond reeds in de studentenwereld bekend als een goed dichter. Hij promoveerde in 1615 tot doctor in de theologie en was nu huiskapelaan van niemand minder dan Abbot, de aartsbisschop van Canterbury. Ook was hij praecentor in de machtige St. Paul's kerk te Londen. In het bijzonder aan de krachtige aanbeveling van dr. Hall had Goad zijn benoeming te danken.⁶⁷ Op 17 januari 1619, op de gebruikelijke wijze binnengeleid, hield hij slechts een korte toespraak.⁶⁸ Hij was het vooral, die sommige phrases duriores, hardere uitdrukkingen van de contra-remonstranten, veroordeeld wilde zien.⁶⁹ Later zal Goad openlijk tot het kamp van de remonstranten overlopen. Koning Jacobus was waarschijnlijk met zijn houding op de synode weinig ingenomen; hij is de enige onder zijn collega's, die niet deelde in de bevorderingen, waarmee de koning zijn afgezanten zou belonen.⁷⁰

Vlak voor de Engelsen zal nog plaats nemen *dr. Walter Balcanqual*, geboortig uit het land van de Schotten. Het had ergernis gegeven, dat er uit het land van de getrouwe hervormer John Knox niemand ter synode was.⁷¹ Balcanqual was omstreeks 1586 in Edinburgh geboren als de zoon van een "presbyterian" godgeleerde, die fel gekant was tegen de invoering van het bisschoppelijk stelsel. Onze Walter bezocht eerst de hogeschool te Edinburgh, waar hij in 1609 zijn M.A. haalde, en ging vervolgens naar Oxford, om te studeren aan het Pembroke College. Hier werd hij in 1611 tot "fellow" bevorderd. Vóór hij naar Dordt ging, verleende de universiteit van Oxford hem nog eerst de

doctorstitel.

Op 16 december kwam hij te 's-Gravenhage aan en reeds de volgende dag, een zondag, sprak hij een geleerde predicatie uit in de Engelse Kerk aldaar.⁷² De daarop volgende dag werd hij door de Engelse gezant in een plechtige zitting aan de Staten-Generaal voorgesteld als iemand, die “the first plantation” van zijn studies in Edinburgh had ontvangen, maar ze verder in Engeland had voltooid. Ook bij prins Maurits en graaf Willem Lodewijk maakte hij zijn opwachting.⁷³ Door twee leden van de Staten-Generaal vergezeld, reisde hij nu zo spoedig mogelijk naar Dordt.⁷⁴ Hier werd hij door de beide scribae ontvangen en door twee politieke commissarissen naar zijn zetel geleid. Na lezing van de brief van de Staten-Generaal (als het ware zijn credentiebrief) en na de welkomstgroet van de kerkelijke preses, nam Balcanqual het woord. Daar de reden van zijn komst reeds aan de Staten was bekend gemaakt, had hij gemeend nu te kunnen zwijgen, maar de zo grote “Courtesie” van de preses noopte hem wel tot spreken. Hij wees er op, dat de Schotse natie steeds zeer nauw met het volk van de Nederlanden verbonden was geweest. Ook vertelde hij, dat de koning verbis sublimibus (met verheven woorden) hem had gelast hen allen tot de vrede te vermanen. Na de eed te hebben afgelegd, nam Balcanqual bij de Engelsen (zij het op een afzonderlijk en lager bankje) plaats.⁷⁵ Tot zijn grote verrassing ontving hij (dank zij de bemoeiing van Sir Dudley Carleton) dezelfde presentiegelden als zijn Britse collega's.⁷⁶ Ook was hij zeer vereerd, toen hij in het college van de Engelsen een plaats kreeg en zij nu samen advies uitbrachten.⁷⁷ Onze Walter is dus een heel ander man dan zijn puriteinse vader; wel is hij in zijn Schots kostuum van de Engelsen onderscheiden,⁷⁸ maar innerlijk is hij met deze één van geest. Balcanqual zal nog een van de meest bekende leden van de Dordtse Synode worden, daar hij een - wel ietwat partijdig - verslag zal geven van wat hij hier ziet en hoort. Deze brieven, aan Sir Dudley Carleton gericht, zijn veel later uitgegeven. Soms schrijft hij in het Latijn, aangezien hij als Schot niet is “so good an Englishman as to adventure to translate”.⁷⁹

Balcanqual is nog jong. In zijn maidenspeech wees hij er op, dat “his years were not many”. Maar aan vrijpostigheid ontbrak het hem niet. Oudere en hoogstaande mannen als Gomarus, Lubbertus (hoogleraar te Franeker) en Scultetus (hoogleraar te Heidelberg) valt hij in zijn geheime en daarom zeer gevaarlijke correspondentie zo scherp mogelijk aan: “Gomarus en Lubbertus zijn in staat de hele synode in vuur en vlam te zetten, tenzij zij in het oog gehouden worden.”⁸⁰ Scultetus spreekt soms “in exceeding bitter words”.⁸¹ Gomarus is ver-

maand de bisschop van Llandaff wegens zijn scherpe uitval zijn leed-
wezen te betuigen, maar “de oude sufferd” is er nog niet geweest.⁸² De
godgeleerden uit de Paltz en Gomarus zijn “the only Magistrales
Doctores’ (de enige meesterachtige doctoren) op de hele synode en
denken, dat hun woorden gelijk staan met een Bijbeltekst.⁸³ Met de
Emdense afgevaardigden neemt hij voortdurend een loopje.⁸⁴ Zijn de
Hollandse hooggeleerden het op een bepaald punt oneens, dan blijkt
aanstonds “the Belgick humour of particular opinions” (alsof de
Engelsen het steeds met elkaar zo roerend eens zijn!).⁸⁵ Spreekt de
Lord-Bisschop, dan zijn diens woorden altijd even gepast en ver-
overen zij “wunderful great reputation”; zijn stijl is “masculous”.⁸⁶ Ook
Bogerman is soms in het complot (tegen de Bremer hoogleraar
Martinius), zodat gene (op advies van Balcanqual) een vermanend
schrijven van de gezant ontvangt.⁸⁷ Genoeg, uit heel de briefwisseling
spreekt een pedante, een verwaten toon.

Veel laat zich verklaren, als wij in de “Calendars of State Papers” van
1625 opmerken, dat Balcanqual is geweest “a pushing suppliant” om
ambten en waardigheden, dus een echte baantjesjager. Nu, koning
Jacobus zal hem nog tot deken van Rochester bevorderen. In zijn
geboorteland is hij echter later zo onpopulair geworden, dat hij in
1640 de vlucht moet nemen. Op de kerstdag van het jaar 1645 is
Balcanqual gestorven.⁸⁸

Als auditor zal een tijdlang de synode bijwonen *Mr. John Hales*,
kapelaan van Sir Dudley Carleton. Hales is geboren te Bath op 19 april
1584. In 1597 is hij student van het Corpus Christi College te Oxford.
Door zijn buitengewone geleerdheid en scherpzinnigheid van
verstand werd hij in 1605 “fellow” van Merton”. Later werd hij
professor in de Griekse taal en letterkunde en zelfs “fellow” van het
beroemde Eton-college.

In 1616 kapelaan van de Engelse gezant geworden, werd hij nu
door deze naar Dordt gezonden om zijn heer door brieven van al het
gebeurde op de hoogte te stellen. Zijn verslagen zijn hoogst interes-
sant en ademen een heel andere geest dan die van dr. Balcanqual. Als
hij echter Martinus van Bremen Johannes 3:16 hoort uitleggen, wenst
hij Calvin goedennacht (there, I bid John Calvin good night)⁸⁹, maar,
zegt dr. Tulloch: “Hij zei niet tegen Arminius goedemorgen.”⁹⁰ Op de
synode zal hij zich soms kostelijk vermaken, vooral toen de Zwitsers
vertelden, dat bij hen een predikant het recht had een huwelijk uit te
stellen, als de trouwlustigen nog wat zwak waren in de catechismus.
“Dat zal helpen”, zo schrijft hij, “tenzij zij menen “not overhastely to
marry”, zoals ik” (hij was celibatair).⁹¹ Hij moppert erg tegen de

zittingen met gesloten deuren, daar hij dan niets kan meedelen tenzij "by relation".⁹² Daarom draagt hij straks zijn taak over aan dr. Balcanqual, die als lid van de synode tot alle vergaderingen toegang heeft. Deze John Hales was een zonderling man. Zo was hij gewoonlijk niet in het deftig zwart gekleed, maar in "violet-coloured cloth". Hij vastte de hele vrijdag van elke week. Geestig van aard, was hij zeer gezien in "a cercle of men of letters". Hij had een prachtige collectie boeken, en zijn vrienden noemden hem "a walking library". Oud geworden zal hij die prachtige boekenschat, dank zij ongunstige tijden, voor veel te lage prijs van de hand moeten doen. Immers, wel is hij door bisschop Laud wegens zijn zachte, irenische natuur tot kanunnik van Windsor aangesteld (1639), maar in 1649 wordt hij uit al zijn ambten ontzet. In zijn laatste levensjaar is Thomas a Kempis' *Imitatio Christi* zijn vademecum. Daarom wilde hij in alle stilte en eenvoud ter aarde worden besteld zonder "sermon or bell-ringing or calling the people together". Hij stierf te Eton in 1656.⁹³

Nog op één Engelsman moeten wij wijzen, n.l. op *dr. William Ames*, beter bekend als Guilielmus Amesius.⁹⁴ Hij was door de Staten-Generaal als particulier secretaris aan de kerkelijke preses toegevoegd. Deze William Ames, in het jaar 1576 te Ipswich in Suffolk geboren, was in zijn prille jeugd streng-puriteins opgevoed. Reeds vroeg verloor hij zijn ouders en werd hij in huis genomen door zijn oom Mr. Robert Snelling te Boxford, ook een volbloed Puritein. Studerende aan de Universiteit te Cambridge (aan Christ's College) volgde hij de lessen van William Perkins, die een blijvende invloed op hem uitoefende. Later werd hij zelf "fellow" van Christ's College. Als zodanig liet hij zich heftig uit tegen alle plechtgewaden en ceremonies in de kerk; ook getuigde hij sterk tegen kaart- en dobbelspel en de ontheiliging van de zondag. In ongenade gevallen, moest hij ontslag nemen uit zijn ambt en zelfs naar Nederland vluchten (±1610). Door een Puriteins edelman, Sir Horace Vere, naar 's-Gravenhage ontboden, kreeg hij hier een aanstelling bij het Engelse leger. Ook bond hij in geschriften de strijd met de remonstranten aan. Maar in Engeland zat men inmiddels niet stil en de hofinvloed deed Ames zijn post te 's-Gravenhage verliezen. Op voorspraak van machtige begunstigers kreeg hij echter een aanstelling van de Staten-Generaal, waarbij hem tegen een salaris van 4 gulden per dag, werd opgedragen op de Dordtse Synode Bogerman van raad en advies te dienen. Gretig aanvaardde dr. Amesius ongetwijfeld deze taak. Hoewel achter de schermen gehouden, kon hij niettemin grote invloed uitoefenen.

De Engelse prelaten, naar de synode gedelegeerd, schenen hem nu

niet ongenegen. Op de talrijke “diners”, die de Engelse heren van Hollands geld gaven, werd ook Amesius wel gezien. Zelfs werd hij eens door bisschop Carleton geprezen over een door hem uitgegeven werk, dat betrekking had op de arminiaanse troebelen. Ook met de ambassadeur Sir Dudley Carleton stond hij in rapport en soms bracht hij hem mondeling verslag uit van wat op de synode plaats greep. Natuurlijk, het grote twistpunt kon niet vergeten worden.

We lezen dan ook in één van Hales' brieven: “My Lord Bishop is a little displeased with Mr. Amyes”. Vanwaar die ontstemming? Alweer omdat Mr. Ames zekere woorden zou geschreven hebben “very reproachfull unto Bishops”. Lang zal deze ontstemming wel niet geduurd hebben, immers een man, die zulk een grote invloed op Bogerman kon uitoefenen, moest men te vriend houden. Schreef Hales niet eens aan zijn heer Sir Dudley Carleton: “Ik veronderstel, dat Mr. Amyes u beter kan inlichten over de werkzaamheden van de laatste avond. Hij is veel bij de preses geweest en ik vermoed, hij kent nog het best diens bedoeling.” Het is niet onmogelijk, dat de Engelse afgevaardigden daarom Bogerman's positie trachtten te verzwakken, omdat Amesius, de puritein, achter hem stond. In de twistzaak van de Franeker hoogleraar Maccovius koos Amesius diens partij. Ongetwijfeld was Amesius' verdienste op de Dordtse Synode groot. De kerken zouden dan ook geen moeite sparen om hem in Leiden een professorale zetel te bezorgen, maar de Engelse tegenstanders waren machtiger dan zijn vrienden. Zeker, men was in Engeland verblijd over de eer, die een Engelsman in den vreemde waardig werd gekeurd, maar Amesius was en bleef in hun oog een rebel, een ongehoorzame zoon van de Engelse moederkerk.

Gelukkig was men in Franeker minder beschroomd en werd hij daar tot hoogleraar benoemd. Ook nu zat Sir Carleton niet stil, maar het was te laat, op 7 mei 1622 hield Amesius zijn inaugurele oratie. Ook als hoogleraar muntte hij uit. Amesius stierf in het jaar 1633, te Rotterdam. Zó aangrijpend was zijn sterfbed, dat een roomse medicus, die hem verpleegde, met verbazing moest uitroepen: “Itane moriuntur Reformati?” (Sterven zó de gereformeerden?) Zijn hele leven ademde trouwens liefde tot God en de naaste.

De Engelse heren hebben ongetwijfeld een belangrijke rol in het synodebedrijf gespeeld. Ze waren afgevaardigden niet van kerken, maar van een vorst, en wel van de bemoeizieke theologant koning Jacobus I.⁹⁵ En als zodanig moesten ze worden ontzien. De synode stond onder de hoge druk van de Staten-Generaal, en deze weer onder die van Englands koning. De ultra's als Gomarus, Diodati (van